

Az Isten meghallgatta Dobó imáját. Letekintett a pusztuló várra, a vérző hősökre.

A török katonák, amint már maguk is elmondták, öt heti ostrom után megtagadták az engedelmességet, nem harcoltak tovább. Okt. 18-án az éj leple alatt megszöktek. Ott hagyták csaknem teljes tábori felszerelésüket. Sok ezer török halott maradt a vár falai alatt. De Dobóéknak is súlyos veszteségeik voltak. A vár népéből háromszáz halott pihent a közös sírban és sok száz sebesült feküdt a vár belsejében.

»Egész Európa tapsolt és ujjongott a győzelem hallatára. Rómában a pápa Tedeumot mondott. A királyt mindenfelől üdvözlő levelek magasztalták. A töröktől elvett és Bécsbe küldött zászlóknak csodájára jártak a bécsiek.«

Dobó Istvánnak, az egri nőknek és férfiaknak példája megmutatta, hogy *erős fegyelem, erős akarat s az áldozatos, önzetlen hazaszeretet csodákat művel, legyőzi az elbizakodottságot, gőgöt, lelkiismeretlenséget*. Megmutatta, hogy egyetértéssel, egyesített erővel a magyarok magukban is ki tudták volna verni az ellenséget.

Ha majd eljutnak valamikor Egerbe, jusson eszükbe, hogy »Eger a dicsőség városa«. S ha a vár falai között járnak, gondoljanak arra, hogy ott minden rögöt drága magyar vér áztott. Az egri hősök nagy szíve rég porlad már, velük együtt ott porlad a hősök lánglelkű írója is... De »Csak a testük«. A lelkük itt él közöttünk s int, figyelmeztet bennünket arra, hogy úgy szeressük, olyan áldozatos szeretettel szeressük ezt a szét tépett, ezer sebtől vérző országot, mint ahogy ők szerették.

És most mit adjak fel »leckének?« Azt adom fel, hogy ezt az órát sohase felejtsek el, hogy Dobó Istvánnak s hős társainak, az egri nőknek és férfiaknak emlékét zárják jól a szívéükbe s őrizzék, mint drága, becses ereklyét.

(A következő órán néhány szép gondolatot beírtak a történelmi emlékkönyvükbe, amelybe a nagy írók és költők által művészi alakban kifejezett történeti és erkölcsi igazságokat gyűjtik. Pl.: »A falak ereje nem a kőben van, hanem a védők lelkében.« Stb. A tanulók kérésére beírták a Dobó imáját és esküjét is. Szorgalomból majdnem mindnyájan megtaúlták.)

Nemes Irma.

Földrajz

Amerika. (Bevezetés).

Tanítás a fiúiskola III. osztályában.

Az egyes világrészek részletes tárgyalása előtt — nagyvonalú bemutatás végett, — azokról vázlatos képet szoktunk megrajzolni. A tárgyalás ilyenkor a kontinenseknek csak a leg-

fontosabb és legjellemzőbb tulajdonságait öleli fel, kerülve a részleteket. Az ismertetés folyamán keressük a már ismert területekkel való kapcsolatokat s megállapítjuk a köztük való hasonlóságot vagy különbséget. Mindezek célja, hogy a tanulók érdeklődését felkeltjük s futó pillantást vessünk arra a területre, amelyet meg fogunk ismerni.

I. Bevezetés. Eddigi tanulmányainkban mely világrészekkel ismerkedtünk meg? Mutassuk meg ezeket a földgömbön. (Ázsia, Európa, Afrika.) Mekkora ezeknek a világrészeknek a területe? Melyik a legnagyobb és a legkisebb közöttük? (Európa 10, Afrika 30, Ázsia 45 millió km².) Az ember ezt a három földrészt régen ismeri, innen származik az Ó-világ elnevezés. Az emberiség ismert legrégibb története a három világrész érintkezési területén játszódik le. Ezen a környéken van az »emberiség bölcsője« (Mezopotámia). Itt fejlődtek ki a legrégibb hatalmas kultúrák s a három egy Istent hívó vallás (keresztény, zsidó, mohamedán) gyökerei is itt vannak. A történelem őskorának leggazdagabb anyagát szolgáltatta ez a föld, ezért méltán megérdemli az Ó-világ elnevezést. Ezzel szemben van a Földnek egy másik nagy szárazföldi része: Amerika. Miért nevezik ezt Újvilágnak? Az európai ember számára új, mert későn fedezték fel.

Mit hallottatok Amerikáról?

A tanulók a következőkről számolnak be:

Hallottunk az inkák kincséről. Amerikában laknak az indiánok. Honnan származik ez az elnevezés? A felfedező Kolumbusz Kristóf Indiába igyekezett. (K. India.) Azért indult nyugat felé, mert hallotta, hogy a Föld gömbalakú s úgy okoskodott, ha ez igaz, akkor ebben az irányban is el kell érnie Indiát. S remélte, hogy rövidebb úton. Okoskodása helyes is volt, de számításában tévedett, mert India ebben az irányban Európától messze esik s hogy közben még egy hatalmas kontinens rekeszti el az utat, ezt ő nem tudhatta. De haláláig azt hitte, hogy India szigeteire került, mikor elérte a középamerikai (Nyugatindiai) szigetvilágot. Voltak-e Amerikának korábbi felfedezői? Igen, a normannok.

Bátor, tengeredzett halásznép volt ez. Bárkáikkal messze-kalandoztak azon a tájon, ahol az ősrégi szárazföldi híd volt Európa és Amerika között. Elérték Izlandot, Grönlandot, annak az ősi hídnak megmaradt pilléreit. Ezen a tájon északról a tengeráramlatok sok jéghegyet szállítanak dél felé. Milyen jelenséget okoznak a lehúzódó jégtömegek? Sűrű ködbe burkolóznak s ez még a mai óriási acélhajókra is veszedelmet jelent, mennyivel inkább fenyegette a gőzgépnélküli normann vitorlás bárkákat (Kr. u. 1000 körül). Iránytűjük sem volt, eltévedtek a ködben, viharban, sokan áldozatul estek, de voltak sokan, akik elvetődtek Észak-Amerika földjére. Maguk sem tudták, hol

vannak. A partok közelében le is telepedtek, de telepeik elpusztultak, s fölfedezésük feledésbe merült.

Néhány tanuló jelentkezik, hogy Amerikában rokonai élnek (18 fiú közül 5). Ez a számottevő rokonság bizonyítja, hogy Amerika kimeríthetetlen kincseket rejtegetett s Európából csak úgy özönlött a nép oda. Megemlítik, hogy ott van a világ legnagyobb városa: New-York. Megállapítják, hogy Európától az Atlanti óceán választja el.

II. Feladat. Melyik tengeren kell keresztül mennünk, hogy Amerikába juthassunk? El lehet-e érni ezt a földet más oldalról is? Ázsián keresztül. Gyalog is átmehetnénk a befagyott Bering-szoroson, de ez az út igen nehéz. Miért történt a felfedezés Európa felől, miért nem erről az oldalról? Ázsiának ez a része magas földrajzi szélességen van, itt állandó hideg időjárás uralkodik, lakossága nagyon ritka, a gazdasági élet pedig jelentéktelen. Tudjuk, hogy azok az országok terjeszkednek a szomszéd területek felé, amelyeknek fejlett gazdasági életük és sűrű népességük van. Ez a jelenség pedig északkeleti Szibériában nem állott fenn. (Csak később szállották meg Alaszká partjait az oroszok, de egész birtokukat, mintegy másfél millió km² területet 7 millió dollárért eladták az Uniónak. Az arany felfedezése óta aztán Alaska kb. 40-szer annyi jövedelmet hajtott az Egyesült Államoknak, mint amennyi a vételára volt.)

Az Atlanti óceánon át Amerika az európai ember számára a legkönnyebben megközelíthető, utazzunk azért mi is képzeletben erre s vizsgáljuk meg Amerikát közelebről.

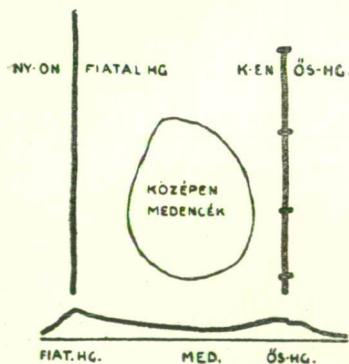
III. Tárghalás. (A térkép alapján.)

1. Állapítsuk meg Amerika helyzetét. A tanulók megállapítják: a Föld északnyugat-délnyugati felén É—D irányban helyezkedik el. Helyzetét kedvezővé teszi az, hogy keresztben húzódik az európai főútvonalakra s így hosszú keleti partvonala végig jól megközelíthető. Hátrányos ez a nyugati partvidékre, ahová még ma is csak kerülővel lehet eljutni Európából. (Ez a körülmény tette szükségessé a transzkontinentális vasútvonalak és a Panama-csatorna megépítését.) A keleti part alacsony voltánál fogva is jobban megszállható, s hogy éppen ez néz a sűrű népességű Európa felé, itt keletkeztek a hódítók legelső telepei, itt alakultak ki a mai óriás-városok és itt a legélénkebb a gazdasági élet, legsűrűbb a vasúthálózat és a népesség. Az európai »nap« óceánon áttörő éltető sugárkévei itt virágoztattak fel mindennemű emberi foglalkozást. Ennek azonban árnyoldalai is vannak. (Őslakosság irtása, visszaszorításuk nyugatra.) Mindezek a körülmények tehát Amerika helyzetét az európai ember szemében igen kedvezővé teszik, az őslakosság véleményére pedig a hódító népek sohasem adtak sokat.

Határoljuk körül Amerikát. Északon a Jeges tenger, keleten az Atlanti óceán, nyugaton a Csendes óceán határolja és választja el más világrészekről. Az Atlanti óceán egyik nyúlványa (Mexikói öböl) két főrésze tagolja a kontinenst: Észak- és Dél-amerikára. A kettőt összekötő híd: Középmamerika. Északamerikához tartozik a jegestengeri szigetvilág. A világ legnagyobb szigete Grönland (2 millió km²). Amerika a többi világrészhez képest közepes nagyságú: Északamerika 24, Délamerika 18 millió km² területű.

Figyeljük meg a partok tagozódását: tagozottabb az afrikai partoknál, de kevésbé tagozott, mint Európa. Érdekes hasonlóság van Délamerika és Afrika alakja között. Mindkét kontinens dél felé elkeskenyedik, amit a harmadik déli földrésznél, Ausztráliánál is tapasztalni fogunk. Észak-Amerika óriási háromszöghöz hasonlít. Legtagozottabb oldala az északi, ami azonban a hideg éghajlat miatt emberileg kihasználhatatlan. (Az északi Jeges tengeren nincs közlekedés.)

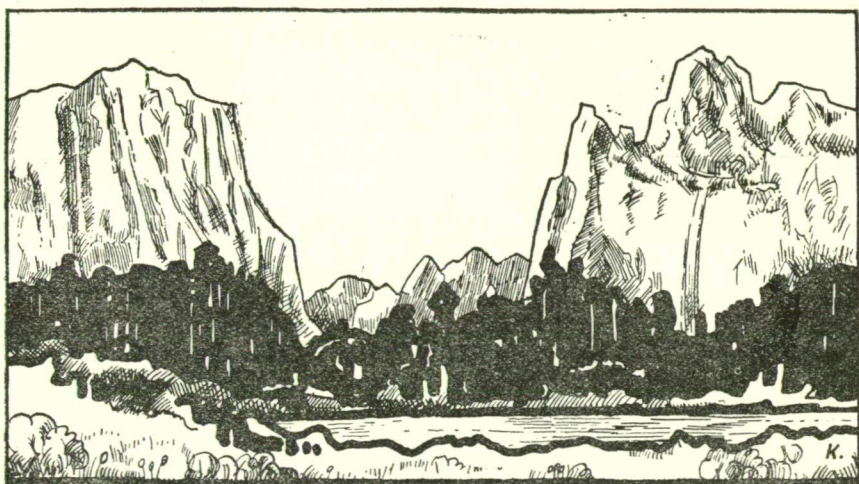
2. Állapítsuk meg a térképről, milyen Amerika felszíne? A tanulók különböző tájakat fedeznek fel: fiatal hegység van nyugaton. Ez nagyobb magasságra emelkedik (6000 m). Valószínű, hogy gyűrődéssel keletkezett, mert hosszú, É—D irányú ráncokban helyezkedik el. Megállapítjuk, hogy ez a világnak egyik nagy fiatal hegyrendszere: a Pacifikus hegyrendszer. Miben különbözik ez a már ismert és hasonló szerkezetű Eurázsiai hegyrendszertől? Az egyik K—Ny-i főirányt, a másik É—D-i főirányt követ. Látjuk, hogy keleten is vannak kiemelkedések. Széles, lekopott, alacsony hegyhátakat mutatnak, amiből ősi eredetükre következtethetünk. (2000 m.). Mai formájuknak fő

1. ábra. Amerika szerkezetét az egyszerűség jellemzi.

alakítótényezője a vetődés. Észak- és Délamerika ezeknek a tájaknak az elrendeződésében nagyon hasonlít egymáshoz s megegyeznek abban is, hogy a két hegyvidék között nagy kiterjedésű medencék (alföldek, táblák) vannak. Amerika földje nyugatról magas fallal védett, keletről a kisebb magasságú őshegyek között könnyű bejárás van a belső tágas térségekre. Az északi és déli rész hasonlósága mellett az egyszerűség és nagyszabású vonalak jellemzik Amerikát. Rajzoljuk le Amerika szerkezetének egyszerű képét. (1. ábra.) Amerika bővelkedik nagyszerű természeti szépségekben. Merész hegyalakulatok, óriási erdőségek, hőforrások, vízesések ejtik bámulatba a szemlélőt. A legszebb tájakat a nyugati hegy-

vidéken láthatjuk, ahol a természet ősi pompáját még nem rontotta el az emberi kéz. (2. ábra.)

2. ábra.

Amerika bővelkedik nagyszerű természeti szépségekben. (Yosemite völgy).

Ismételjük, amit Amerika helyzetéről és domborzatáról megállapítottunk.

3. Vizsgáljuk meg Amerika éghajlatát. Néhány kérdést a tanulók vetnek fel. Milyen éghajlati övekben fekszik Amerika? Északról dél felé: hideg-mérsékelt-forró - mérsékelt. Hasonlít-suk össze Európával. Ebből a szempontból változatosabb, mert Európában csak két éghajlati zónát fedezhetünk fel. (Hideg-mérsékelt.) De különbség van ugyanazon a földrajzi szélességen az Atlanti óceán keleti és nyugati partja között. Mi lehet ennek az oka? Élénken emlékszünk még a Golf-áram hatásaira. Északamerikának nincs Golf-áramja, mint Észak Európának; míg itt meleget szállít a tenger vize és életet teremt a legészakibb partokon is, ott még olyan szélességben is, mint Szeged, a jég-hegyek tömegével és hideg vízzel rontja a tenger a keleti partok éghajlatát. Mit állapíthatunk meg a tenger és szárazföldek viszonyából? Az óceán kiegyenlítő hatása a partok közelében mindenütt érvényesül, a nyugati fal (a Pacifikus hegységrendszer) azonban a Dinaridákhoz hasonlóan (Balkán fsz.) éghajlati választóként szerepel. A belső területek éghajlata szárazföldi. Mit mondhatunk a szélviszonyokról? Látjuk, hogy az Egyenlítő keresztülmegy Délamerikán. Itt a passzátszélrendszernek kell kifejlődnie. De nem jelenik meg olyan szabályosan, mint Afrikában. Mi lehet ennek az oka? (A kontinens sem olyan szimmetrikus, mint Afrika.) Milyen légáramlatok fejlődnek ki a mér-

sékelt zónában? — kérdezzük. »Hát ott... a röndös szél«, — mondja Jóska. Melyik az a »röndös szél«? — A nyugati, — mondják. Ez szállítja itt is, mint Európában a szárazföldre a legtöbb esőt, bár Amerika az Atlanti óceán felől is elég sok csapadékot kap. Itt-ott jelentkezik a monzun szél is, amit már Ázsiában megismertünk.

A szelek kormányozzák a csapadékmennyiséget. A tanulók megállapítják: a legtöbb eső a passzát felszálló övében (szélcsendek öve) esik, ettől északra és délre a mennyisége csökken. A nyugati hegyláncok sok csapadékhoz jutnak, viszont szélárnyékuk és zárt medencéik csapadékszegények. Mi a következménye az egyenlítő környéki sok esőnek? A tropikus őserdő kell hogy legyen az uralkodó növényzet. A mérsékelt övben lombos és tűlevelű erdők, szárazabb vidéken óriási fűves terek (préri) vannak. Itt-ott sivatagi foltok is megjelennek, de az afrikai nagy sivatagokhoz hasonlókat sehol sem találunk. A sarkkörüli hideg vidék növényzete tundra, akárcsak Európában és Ázsiában.

4. Érdekes képet látunk a vizek eloszlásában. Miért fejlődtek Amerikában ilyen hatalmas vízrendszerek? A fővízválasztó nyugaton helyezkedik el s a keletre lefutó folyók hosszú utat írnak le az Atlanti óceánig, van idejük megnövekedni, sok mellékfolyót összegyűjteni. Itt van a világ leghosszabb folyója, a Missouri-Mississippi (7000 km, 8-szor hosszabb a Tiszánál), és a legbővizűbb folyó, az Amazonas. Miért van ennek több vize, mint a Mississippinek, holott rövidebb, mint amaz? Ennek az az oka, hogy az egyenlítői esők zónáján folyik végig s így több vizet kap. A nyugat felé igyekvő folyók kisebbek. Megfigyeljük, hogy az északi területeken hatalmas tóvidék van. Mivel magyarázhatjuk ennek az eredetét? A tóvidék a jégkorszaki jégtakaró munkájának az eredménye, hasonlóan az északeurópai tóvidék keletkezéséhez.

5. Amerika állatvilága egyszerű és szegényes. Ebben a tekintetben minden eddig ismert kontinens mögött áll. Ásványkincsekkel azonban minden világrésznél bővebben megáldotta a természet. Hallottunk-e már Amerika ásványgazdagságáról? Miért keresték fel az első megszállók Amerika földjét? Aranyért. A meggazdagodás vágya, az arany fénye csalogatta őket ide. A hódítók a benszülöttek (indiánok) százezreit pusztították el, hogy rablógarázdálkodásukat minél nagyobb siker koronázza. Ősrégi kultúrákat romboltak le (inka, mája, azték) elvakultságukban. Megtörtént, hogy az elkeseredett őslakók egy foglyul ejtett spanyol szájába olvasztott aranyat öntöttek: egyél aranyat....

6. Azóta megváltozott a világ. Északamerikát a franciák, de főleg a nyugodtvérű germán angolok népesítették be, kik nem hajlottak annyira a rablógarázdálkodásra, mint a tüzesvérű, kalandortermészetű spanyolok és portugálok. Ők megtelepedtek,

gazdaságokat létesítettek, prémvadászatot űztek. Amikor pedig megismerték a gőz erejét, a szinte kimeríthetetlen szén, petróleum és vasérctelepek segítségével olyan anyagi kulturát fejlesztettek ki, ami messze túlszárnyalta az európaiat. Mit tapasztalunk, ha Európa és Amerika szellemi műveltségét vizsgáljuk? Ebben bizony Európa jár elől s a maga hatalmas, szerves történeti fejlődésével a tudományok, művészetek, irodalom terén még sok ideig utólréthatetlen lesz.

Az amerikai nép élete a természeti tényezőkhöz kötött. Északamerika óriási ásványtelepei a világ legnagyobb méretű ipari életét teremtették meg, de emellett a mezőgazdaságban is nagy termelés mutatkozik. Délamerika, már túlnyomóan mezőgazdasági jellegű. (A gyáriparhoz szükséges fűtő- és nyersanyagokban szegényebb.)

Míg Északamerika vezetése munkás, szorgalmas, józan gondolkodású és nagy gyakorlati érzékkel megáldott nép kezébe került, addig Délamerikában mindig könnyelműen hántak a természet adományaival; folytonos lázongás, forrongás meritették ki a lakosság erejét, aki kitartó munkára kevésbé volt hajlandó. (Ezt a szokást még Európából vitték magukkal.) Ezért boldogult jobban mindig Északamerika s a világ gazdasági romlásában még ma is elég jól állja a helyét. (Germán Amerika, latin Amerika.)

(A beszélgetést még néhány jellemző kép szemléltetése egészíti ki.)

Kendoff Károly.

Mennyiségtan

A trapez ismertetése a polgári fiúiskola III. osztályában.

II. rész.

A II. rész vázlata. Az egyenlőszárú és derékszögű trapez tulajdonságainak megállapítása és szerkesztése. A három trapezalak összehasonlítása. A terület megállapítása, ennek demonstrálására szolgáló modell készítése. A területi szabály igazolása a területegységek megszámlálása alapján a milliméter-papíron. Gyakorlati problémák. Összefoglalás.

Foglaljuk össze a múlt órán tanultakat. Hányféle trapezalakot ismerünk? Hol fordulnak ezek elő, mint célszerűségi, díszítő és természeti formák? Milyen idomot nevezünk általános trapeznek? (Olyan négyszöget, amelynek két oldala párhuzamos, a másik kettő nem párhuzamos.) Hogy állapítottuk meg a trapez kerületét? Mennyi a trapez szögeinek összege? Milyen eljárásokkal jutottunk ehhez az eredményhez? Ha az általános